

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗМІРУ ДЕРЖАВИ ЯК ХАРАКТЕРИСТИКИ ЇЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

© 2014 МАРКОВИЧ І. Б.

УДК 330.362

Маркович І. Б. Дослідження економічного розміру держави як характеристики її інституціональної структури

Мета статті полягає у проведенні теоретичного аналізу змін у відношеннях наукових і суспільних кіл до сили державного впливу на соціально-економічний розвиток держави та проведенні відповідних емпіричних досліджень з цієї проблематики. Аналізуючи, систематизуючи наукові праці багатьох учених, було узагальнено концептуальне бачення важливості економічної свободи як передумови зростання добробуту держави. У статті проведено теоретичний аналіз впливу держави як інституціонального утворення на економічне зростання та збалансування дії ринкових механізмів. Проведено декомпозиційний аналіз впливу окремих компонентів Індексу економічної свободи на показник ВВП на душу населення за даними 112 країн за період 2000 – 2011 рр. Виявлено, що між розміром держави і даним показником спостерігається обернений зв'язок. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є пошук найефективніших форм взаємодії державних та ринкових механізмів розвитку національних економік.

Ключові слова: держава, інституціоналізм, економічна свобода.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 25.

Маркович Ірина Богданівна – кандидат економічних наук, асистент, кафедра фінансів, обліку і контролю, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя (вул. Руська, 56, Тернопіль, 46001, Україна)

E-mail: sorira@ukr.net

УДК 330.362

UDC 330.362

Маркович И. Б. Исследование экономического размера государства как характеристики его институциональной структуры

Цель статьи состоит в проведении теоретического анализа изменений в отношениях научных и общественных кругов к силе государственного влияния на социально-экономическое развитие государства и проведении соответствующих эмпирических исследований по этой проблематике. Анализируя, систематизируя научные труды многих ученых, было обобщено концептуальное видение важности экономической свободы как предпосылки роста благосостояния государства. В статье проведен теоретический анализ влияния государства как институционального образования на экономический рост и сбалансирования действия рыночных механизмов. Проведен декомпозиционный анализ влияния отдельных компонентів Индекса экономической свободы на показатель ВВП на душу населения по данным 112 стран за период 2000 – 2011 гг. Выявлено, что между размером государства и данным показателем наблюдается обратная связь. Перспективой дальнейших исследований в данном направлении является поиск эффективных форм взаимодействия государственных и рыночных механизмов развития национальных экономик.

Ключевые слова: государство, институционализм, экономическая свобода.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Библ.:** 25.

Маркович Ирина Богдановна – кандидат экономических наук, ассистент, кафедра финансов, учета и контроля, Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя (ул. Русская, 56, Тернополь, 46001, Украина)

E-mail: sorira@ukr.net

Markovych Iryna B. Study of the Economic Size of a State as a Characteristic of its Institutional Structure

The goal of the article lies in conduct of theoretical analysis of changes in relations of scientific and public circles to the strength of state influence upon socio-economic development of the state and conduct of relevant empirical studies of these problems. Analysing and systemising scientific works of many scientists, the article generalises a conceptual vision of significance of economic freedom as a pre-requisite of growth of the state well-being. The article conducts theoretical analysis of influence of the state as an institutional formation upon economic growth and balance of action of market mechanisms. The article conducts a decomposition analysis of influence of individual components of the Index of Economic Freedom upon GDP per capita indicator by data from 112 countries for the period 2000 – 2011. It shows that there is a regenerative connection between the size of the state and this indicator. The prospect of further studies in this direction is the search for efficient forms of interaction of state and market mechanisms of development of national economies.

Key words: state, institutionalism, economic freedom.

Pic.: 1. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 25.

Markovych Iryna B. – Candidate of Sciences (Economics), Assistant, Department of Finance, Accounting and Control, Ternopil Ivan Puluj National Technical University (Ruska str., 56, Ternopil, 46001, Ukraine)

E-mail: sorira@ukr.net

Актуальність переконань щодо ефективності різних моделей управління національним господарством є перманентною та актуальною у всі часи, оскільки еволюція та трансформації економічного простору є постійними. Якщо друга половина ХХ століття характеризувалася переважно позитивним відношенням до лібералізації суспільно-економічного життя, кризові явища 2007 – 2009 рр. спровокували хвилю сумнівів щодо ефективності лібералізованої державної політики, оскільки країни – лідери у формуванні та дотриманні ліберальних стандартів виявилися неспроможними протистояти різкому економічному спаду. Тому почалися активні дебати стосовно необхідності розбудови «нової архітектури» економічного устрою, основним принципом чого повинно стати зростан-

ня управлінської ваги держави в системі господарських і суспільних відносин. У науковій літературі зазначається, що за таким зростанням обов'язково повинно настати послаблення пікової регуляторної сили інституцій із активізацією ринкових механізмів.

На сьогодні існує багато наукових праць, автори яких безпосередньо пов'язують зростання і добробут країни з досягнутим певним рівнем інституційного державного впливу на ринкові структури. Теоретичні розробки продовжуються й емпіричними напрацюваннями, наприклад, Дж. Скаллі, Р. Барро, К. Сала-і-Мартіна, Дж. Гвартні, Р. Холкомба, Р. Лоусона. Серед вітчизняних дослідників економічної свободи держави та сучасного інституціоналізму слід виокремити В. Геєця, О. Яременка, Д. Вітра та ін.

Заради глибшого розуміння передумов і причин трансформацій принципів державного управління *метою* статті є проведення аналізу змін у наукових і суспільних колах до необхідності досягнення певного рівня державного впливу на соціально-економічний розвиток держави та проведення відповідних емпіричних досліджень з цієї проблематики.

Зважаючи на різноманіття інструментів, методів і процедур державного управління різної векторності, очевидним стає те, що багатогранність важелів впливу при влучному та своєчасному їх застосуванні дозволяє ринковим механізмам збалансуватися до досягнення найвищого рівня ефективності.

У наукових дослідженнях проблем функціонування економіки державного сектора (зокрема, у працях Балицького Є., Конишева В. [1]) зауважується, що така гнучкість форми, складу та структури суб'єктів господарювання в країнах світу виявляється у формуванні так званого «приватизаційного циклу», спрямованого на безперервний пошук оптимальних масштабів державного сектора з урахуванням ефективності його функціонування.

Сьогодні стає очевидним, що історичний процес розвитку світової економіки продемонстрував відсутність об'єктивних підстав для розмежування секторів приватної і державної форм власності. Окремі експерти [2, с. 11] процес рухомості меж між ними порівнюють з «диханням» економіки. Це її зовнішня реакція на комбінацію глибинних економічних, політичних і соціальних процесів, що знаходить своє відображення у трансформації інституціональних принципів організації суспільства.

Глобалізаційні процеси накладають суттєвий відбиток на усі рівні та сфери державного управління, що повинно видозмінити процеси інституціонального розвитку. Як зазначає І. Валлерстайн, держава почала розвиватися за низхідною траєкторією. Крім того, він наголошує на тому, що держава як інституціональне утворення також перестає бути «основним центром прийняття рішень» [3, с. 102]. Рестрикція зовнішньої торгівлі та надмірне регулювання економіки всередині країни створюють перешкоди деяким видам потенційно взаємовигідної економічної діяльності з боку держави. Проте, зводити її роль до так званого «нічного сторожа» не можна, оскільки навіть класики економічної думки [4] наголошували на «недосконалостві і вузьких межах людського пізнання».

Розуміючи, що центральне місце в інституціональній системі кожної держави займає індивід, Т. Веблен писав: «Інститути – це особлива форма життя і людських відносин». Незважаючи на свою консервативність, «...інститути виростають із інстинктів людини...», вони представляють собою «згусток культури», «спосіб мислення людини», «успадковані традиції та звички», «природний відбір і пристосування людини до життя», «виражають інтереси людини і завжди підпорядковані їй» [5, с. 220 – 244]. Тому можна говорити про розвиток суб'єктноорієнтованих інституціональних побудов архітектури держави. Розвиваючи дану тезу, Т. Веблен акцентує увагу на особливій значимості генетичного способу аналізу суспільних процесів. Він зазначає: «... будь-яка наука, яка, подібно економічній, має справу з поведінням людини, стає генетичним дослідженням способу її життя; предметом економічної науки є вивчення поведінки людини стосовно матеріальних засобів існування та дослідження історії матеріальної цивілізації» [6, с. 62]. Слід погодитися з А. Гальчинським [7, с. 268]

у тому, що «можна передбачити і безумовну пріоритетність...неформальних (тих, що базуються на ментальних і культурологічних засадах) інституційних обмежень щодо формалізованих».

Зважаючи на зростання напруженості глобального середовища, усе з більшою силою актуалізується переконання, що в економічній методології центральне місце повинні зайняти характеристики людини як основного суб'єкта економічних процесів у площині досліджень економічної та соціальної сподоби. У даному контексті слід згадати Е. Фромма, який у своїй праці «Втеча від свободи» вказував на те, що «історія людства – це історія дедалі більшої індивідуалізації й водночас дедалі більшої свободи особи», суть індивідуалізму зводиться до того, що розвиток свободи особистості є «найвищою метою, яка не може бути підпорядкована іншим, нібито достойнішим цілям» [8, с. 155].

Виходячи з переконань Е. Фромма, які сформульовані таким чином: «...для сучасної людини свобода має двоякий сенс: вона звільнилася від колишньої влади і перетворилася в «індивідуума», але водночас стала ізольованою та безсилою, стала зняряддям зовнішніх цілей, відчуженою від себе самої і від інших людей» [8, с. 345], варто критично підходити до тверджень абсолютного позитивізму свободи індивідуальної, політичної та економічної.

Незважаючи на те, що в цілому процес індивідуалізації є об'єктивним, необхідним і позитивним, Е. Фромм розглядає можливості негативного прояву свободи в різних аспектах її прояву в житті особи: «... якщо економічні, соціальні і політичні умови, від яких залежить весь процес індивідуалізації людини, не можуть стати основою для такої позитивної реалізації особи, але водночас люди втрачають первинні зв'язки, що давали їм відчуття впевненості, то такий розрив перетворює свободу на нестерпний тягар: вона стає джерелом сумнівів, спричиняє за собою життя, позбавлене мети і значення. І тоді виникає сильна тенденція позбавитися такої свободи: звернутися до підкорення або знайти якийсь інший спосіб зв'язатися з людьми і світом, щоб врятуватися від невпевненості навіть ціною свободи» [8, с. 56 – 57]. Оскільки існування людини вимагає від неї постійного вибору, за який потрібно нести відповідальність, людина, частіше за все, втікає від неї, і відповідно й від свободи, передаючи її іншим або суспільству. Такі тенденції формують тоталітарні режими та авторитаритаризм, які ними породжені.

Вищенаведені міркування слід враховувати при визначенні ролі держави, економічної, політичної та соціальної свободи в розвитку національної економіки, регіонального розвитку та житті окремої особистості.

Відповідно до політико-економічного аспекту розглянутої проблематики роль держави зводиться до формування правових рамкових умов функціонування ринку. На думку М. Фрідмана, у світі вільної торгівлі, як і в будь-якій країні з вільною економікою, угоди укладаються між окремими суб'єктами на умовах отримання вигоди кожною зі сторін. Із втручанням держави такий баланс порушується субсидюванням, дотуванням, торговельними обмеженнями на користь однієї зі сторін.

Суть принципів державної поведінки, на думку деяких експертів [9], повинна базуватися, з певними обмеженнями, на постулаті класиків лібералізму, який полягає в тому, що ринкова економіка, яка сприяє розподілу праці та координує дифузії знань за рахунок цінового механізму,

може спонукати індивідів до більш раціональної поведінки. Спеціалізація, яка виникає внаслідок цього, забезпечує ефективний та економічно виправданий розподіл ресурсів суспільства і сприяє збільшенню національного багатства. Тобто, правова функція держави повинна бути спрямована на врегулювання недосконалостей ринку та взаємодій між його суб'єктами.

Р. Холкомб [10] зазначав, що у випадку, якщо підприємництво розглядається як локомотив зростання, акцент робиться на створенні сприятливого для формування можливостей для підприємницької діяльності середовища. Сприятливе інституційне підприємницьке оточення забезпечує приплив матеріального та людського капіталу. Якщо взяти до уваги ключову роль, яку відіграє підприємництво, стає очевидно, що в макроуправлінні акцент потрібно робити на розвитку ринкових інститутів, які будуть функціонувати відносно автономно від державного впливу і забезпечувати каталізацію ефективних ринкових процесів.

В економічній літературі існують різні підходи та дослідження щодо напрямку залежності між розміром державного сектора та економічним зростанням. Ось результати емпіричних досліджень деяких науковців: виявлено, що великий розмір державного сектора перешкоджає економічному зростанню [11 – 14]; не знайдено істотного впливу розміру державного сектора на економічне зростання [15, 16]; зв'язок між цими параметрами виявився ненадійним [17, 18].

Що стосується ефективності державного впливу на ринкові механізми, ретроспективний аналіз досліджень впливу втручання уряду на економічне зростання (табл. 1) у переважній більшості свідчить про його негативний характер. Отримані нами дані також вказують на обернений зв'язок між розміром держави та ВВП на душу населення.

Емпіричним продовженням даного дослідження є проведення декомпозиційного аналізу впливу окремих компонентів Індексу економічної свободи, який розраховує та публікує Інститут Фрейзера в Канаді (*Fraser Institute*), на економічний добробут в країні. Інтегральний індекс вимірює ступінь економічної свободи в п'яти основ-

них областях за різними індикаторами: розмір держави, правова система та забезпечення прав власності, грошова система, свобода в міжнародній торгівлі, регулювання.

Градація країн відповідно до розрахованого Індексу за 10-бальною шкалою здійснюється таким чином: високий рівень економічної свободи ($EFW \geq 8$); рівень економічної свободи вищій середнього ($6 \leq EFW < 8$); рівень економічної свободи нижчий середнього ($4 \leq EFW < 6$); низький рівень економічної свободи ($EFW < 4$).

Оцінювання залежностей між Індексом економічної свободи та ВВП на душу населення проводилося за даними 112 країн за 12-річний період (2000 – 2011 рр.). Провівши деагрегацію Індексу економічної свободи з метою виявлення зв'язків між окремими компонентами та ВВП на душу населення, була отримана така кореляційна матриця (табл. 2).

Зважаючи на отримані коефіцієнти, можна зробити такі висновки:

- 1) на результативний показник найбільший вплив має компонента Індексу «Правова система та забезпечення прав власності», зв'язок між ними прямий та сильний;
- 2) сильний прямий статистичний зв'язок спостерігається між областями «Свобода в міжнародній торгівлі» та «Грошова система» (коефіцієнт кореляції 0,73);
- 3) компонента «Розмір держави» обернено впливає на результуючий показник, зв'язок між ними слабкий.

На наш погляд, уваги потребує аналіз останнього висновку, який зроблений за кореляційною матрицею.

Методика оцінювання «Розміру держави» згідно з експертами Інституту Фрейзера передбачає узагальнення державної політики у чотирьох сферах: частка державного споживання в його загальному обсязі; питома вага державних трансфертів і субсидій у валовому внутрішньому продукті країни; питома вага державних трансфертів і субсидій у валовому внутрішньому продукті країни; верхні граничні ставки податку на прибуток, податку з доходів і рівень оподаткування заробітної плати.

Узагальнення даних за вказаними напрямками показує, як економіка залежить від особистого вибору і ринків, а не політичних рішень.

Таблиця 1

Дослідження впливу активного втручання уряду на економічне зростання

Автор, рік дослідження	База дослідження	Використання даних	Взаємозв'язок державного втручання та зростання економіки
Barro, 1989	98 країн	Крос-секції	Негативний, статистично суттєвий
Levin, Rene, 1992	119 країн	Крос-секції	Негативний, статистично несуттєвий
Barro, Sala-i-Martin, 1995	90 країн	Крос-секції	Негативний, статистично суттєвий
Lee, 1995	16 країн	Панельні	Негативний, статистично несуттєвий
Agell, Ohlsson, 1997	23 країни	Панельні	Не негативний, не позитивний
Commander, Davoodi, Lee 1997	132 країни	Крос-секції	Негативний, статистично несуттєвий
Mendoza, Milesi-Ferreti, Asea 1997	18 країн	Панельні	Не негативний, не позитивний
Folster, Henrekson, 1999, 2000	23 країни	Крос-секції, Панельні	Негативний, статистично суттєвий
Ghali, 1999	10 країн	Динамічні	Позитивний, статистично суттєвий
Bassanini, Scarpetta, Hemmings, 2001	21 країна	Панельні	Негативний, статистично суттєвий
Heilger, 2001	21 країна	Панельні	Негативний, статистично суттєвий
Viren, 2005	158 країн	Панельні	Негативний, статистично несуттєвий
Kustepe, 2005	14 країн	Панельні	Позитивний, статистично суттєвий

Джерело: [19].

Кореляційна матриця статистичного зв'язку між ВВП на душу населення та компонентами Індексу економічної свободи

Показник	ВВП на душу населення	Розмір держави	Правова система та забезпечення прав власності	Грошова система	Свобода в міжнародній торгівлі	Регулювання
ВВП на душу населення	1					
Розмір держави	-0,3253	1				
Правова система та забезпечення прав власності	0,6955	-0,3762	1			
Грошова система	0,4728	-0,1112	0,5388	1		
Свобода в міжнародній торгівлі	0,4775	-0,1186	0,5720	0,7262	1	
Регулювання	0,4464	-0,0810	0,5472	0,4919	0,5618	1

Джерело: розрахунки автора на основі даних Fraser Institute [20].

Регресія між значенням компоненти «Розмір держави» та ВВП на душу населення демонструє зворотній зв'язок між ними, що є підтвердженням теоретичних гіпотез (рис. 1).

Тобто, такі інструменти державного впливу на ринкове середовище, як наприклад, субсидювання та застосування трансферів, у більшості випадків звужують економічну свободу, що може мати негативні наслідки для показників добробуту. Наше дослідження повністю корелює із Гвартні, Холкомбом і Лоусоном [21], які на прикладі країн – учасниць ОЕСР і більш широкої вибірки, що включає 690 країн світу, виявили щільний негативний зв'язок між зростанням державних витрат і збільшенням обсягу ВВП. За їхньою оцінкою, десятивідсоткове збільшення частки державних витрат в обсязі ВВП призводить до скорочення темпів зростання ВВП приблизно на 1 відсотковий пункт. Дж. Е. Стігліц вважає, що низька ефективність діяльності державних установ має об'єктивний характер, оскільки обумовлюється різницею в системі стимулів, як організаційних, так й індивідуальних [22].

Результатом тесту Грейнджера [23], є таке: рівень та зміни в області Індексу економічної свободи «Розмір держави» є швидше наслідком економічного зростання, а не причиною, що суперечить деяким теоретичним припущенням і потребує подальших досліджень у даному напрямку дискусій.

Розрахунок оптимальності розміру державної частки володіння, сили регулювання та управління в країні є доволі складним завданням, а тому перебуває в полі дискусій багатьох науковців. Результатом проведеного дослідження Д. Чобанова та А. Младенової [24] щодо визначення оптимального розміру держави, який вимірюється часткою державних витрат від ВВП, став висновок, що в цілому співпадає з результатами інших досліджень і зводиться до того, що оптимальний рівень державних витрат не повинен перевищувати значення діапазону 20 – 30% від ВВП, у результаті чого економічне зростання за рахунок цього фактора є максимальним. Крім того, згадані автори на основі даних 81 країни отримали емпіричне обґрунтування необхідності обмеження державного споживання кінцевих товарів і послуг на рівні 10,4% від ВВП з метою збереження (досягнен-

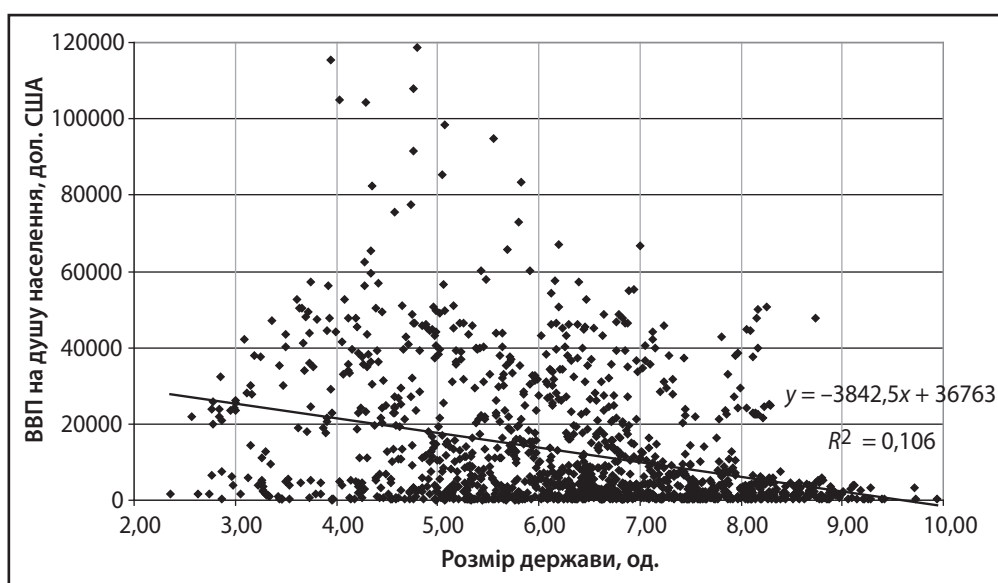

Рис. 1. Залежність між значенням області Індексу економічної свободи «Розмір держави» та ВВП на душу населення

ня) високих темпів економічного зростання. Р. Кніллер та інші [25] дійшли висновку, що державні витрати на освіту та охорону здоров'я сприяють економічному зростанню, у той час, як витрати на соціальне страхування не мають жодного впливу на нього. Тобто, важливим є не стільки обсяги державних витрат, як ефективність їх здійснення.

ВИСНОВКИ

Цілоком закономірним процесом є зміна у відношенні науковців до оптимальності обсягів функцій, які покладено виключно на державу. Проте, така зміна повинна бути об'єктивно обґрунтованою та емпірично доведеною. З одного боку, держава може виступати домінуючою силою, яка знижує рівень непередбачуваності, з іншого – може стати деструктивним фактором розвитку національного господарства при неадекватному застосуванні певних моделей та інструментів макроуправління. З огляду на вищезазначене, державу та ринок потрібно розглядати не як протилежні полярні сили, а як джерело пошуку найефективніших форм взаємодії, що є перспективним напрямом подальших наукових досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Балацкий Е.** Роль государственного сектора в национальной экономике: общемировые тенденции / Е. Балацкий, В. Кобышев // Общество и экономика. – 2003. – № 7/8. – С. 5 – 28.
- 2.** Державний сектор і функції держави у період кризи [Текст] / О. Й. Пасхвер [та ін.] ; Центр екон. розв. – К. : Моляр С. В., 2009. – 128 с.
- 3. Валлерстайн И.** Конец знакомого мира. Социология XXI века / И. Валлерстайн. – М. : Логос, 2004. – С. 262.
- 4. Hume D.** A Treatise on Human Nature / D. Hume, Oxford: Clarendon Press, 1978, 338 p.
- 5. Веблен Т.** Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : Либроком. – 1984. – 368 с.
- 6. Селегмен Б.** Основные течения современной экономической мысли / Б. Селегмен / Пер с англ. – М. : Прогрес, 1968. – 588 с.
- 7. Гальчинский А. С.** Криза і цикли світового розвитку / А. С. Гальчинський. – К. : АДЕФ-Україна, 2009. – 392 с.
- 8. Фромм Э.** Бегство от свободы / Э. Фромм. – М. : Харвест, 2003. – 384 с.
- 9. Лал Д.** Возвращение «невидимой руки»: Актуальность классического либерализма в XXI веке / Д. Лал. – М. : Новое издательство, 2009. – 426 с.
- 10. Gwartney J.** The Size and Functions of Government and Economic Growth / J. Gwartney, R. Lawson, R. Holcombe // Report to the Joint Economic Committee of the U.S. Congress, Washington, D. C. Available at <http://www.house.gov/jec/growth/function/function.htm>
- 11. Barro R.** Economic Growth in a Cross Section of Countries / R. Barro // *Quartely Journal of Economics*, 1991, p. 407 – 443.
- 12. Knack S.** Institutions and economic performance: cross country tests using alternative institutional measures / S. Knack, P. Keefer // *Economics and Politics* 7, 1995, p. 207 – 227.
- 13. Gwartney J. D.** The size and functions of the Government and Economic Growth / J. D. Gwartney, R. Lawson, R. G. Holcombe // *Joint Economic Committee Study*, Washington. 1998, p. 128 – 149.
- 14. Barro R.** Inequality, Growth and Investments / R. Barro // NBER Working Paper No.7038, 1999, 28 p.
- 15. Ayal E.** Components of Economic Freedom and Growth: An empirical Study / E. B. Ayal, G. Karras // *The Journal of Developing Areas* 32 (spring), 1998, p. 327 – 338.
- 16. Nelson M.** Democracy, Economic Freedom, Fiscal Policy and Growth in LDCs: A Fresh Look / M. A. Nelson, R. D. Singh // *Economic Development and Cultural Change*, 1998, 46, p. 677 – 696.
- 17. Levine R.** A sensitivity analysis of cross-country growth regressions / R. Levine, D. Renelt // *American Economic Review* 82, 1992, p. 942 – 963.

18. Sala-i-Martin X. I just Ran Four Million Regressions / X. Sala-i-Martin // Working Paper 6252, NBER, 1997, p. 178 – 183.

19. Уманців Ю. М. Механізм економічної політики: Навчальний посібник / Ю. М. Уманців, О. І. Міняйло. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 436 с.

20. Офіційний сайт Інституту Фрейзера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fraserinstitute.org/>

21. Gwartney J. The Scope of Government and the Wealth of Nations / J. Gwartney, R. Holcombe, R. Lawson // *Cato Journal*. Vol. 18. № 2, 1998, p. 163 – 190.

22. Стігліц Дж. Економіка державного сектора / Дж. Стігліц. – К. : Основи, 1998. – с. 250 – 256.

23. John W. Dawson Causality in the freedom–growth relationship / W. John // *European Journal of Political Economy* Volume 19, Issue 3, September 2003, p. 479 – 495.

24. Chobanov D. What is the Optimum Size of Government / D. Chobanov, A. Mladenova // *Institute for Market Economics*, August 2009, 47 p.

25. Kneller R. Fiscal policy and growth: evidence from OECD countries / R. Kneller, M. Bleaney, N. Gemmell // *Journal of Public Economics* 74/ 1999, p. 171 – 190.

REFERENCES

- Ayal, E. B., and Karras, G. "Components of Economic Freedom and Growth: An empirical Study". *The Journal of Developing Areas*, no. 32 (1998): 327-338.
- Barro, R. "Economic Growth in a Cross Section of Countries". *Quartely Journal of Economics* (1991): 407-443.
- Barro, R. "Inequality, Growth and Investments". *NBER Working Paper*, no. 7038 (1999): 28-.
- Balatskiy, E., and Konyshyev, V. "Rol gosudarstvennogo sektora v natsionalnoy ekonomike: obshchemirovye tendentsii" [The role of the public sector in the national economy: global trends]. *Obshchestvo i ekonomika*, no. 7/8 (2003): 5-28.
- Chobanov, D., and Mladenova, A. *What is the Optimum Size of Government*: Institute for Market Economics, 2009.
- Fromm, E. *Begstvo ot svobody* [Escape from Freedom]. Moscow: Kharvest, 2003.
- Gwartney, J., Lawson, R., and Holcombe, R. "The Size and Functions of Government and Economic Growth" <http://www.house.gov/jec/growth/function/function.htm>
- Gwartney, J. D., Lawson, R., and Holcombe, R. G. "The size and functions of the Government and Economic Growth". *Joint Economic Committee Study*, 1998.
- Gwartney, J., Holcombe, R., and Lawson, R. "The Scope of Government and the Wealth of Nations". *Cato Journal*, vol. 18, no. 2 (1998): 163-190.
- Halchynskiy, A. S. *Kryza i tsykly svitovoho rozvytku* [The crisis and the global development cycles]. Kyiv: ADEF-Ukraine, 2009.
- Hume, D. *A Treatise on Human Nature*. Oxford: Clarendon Press, 1978.
- John, W. "Dawson Causality in the freedom–growth relationship". *European Journal of Political Economy*, vol. 19, no. 3 (2003): 479-495.
- Knack, S., and Keefer, P. "Institutions and economic performance: cross country tests using alternative institutional measures". *Economics and Politics*, no. 7 (1995): 207-227.
- Kneller, R., Bleaney, M., and Gemmell, N. "Fiscal policy and growth: evidence from OECD countries". *Journal of Public Economics*, no. 74 (1999): 171-190.
- Levine, R., and Renelt, D. "A sensitivity analysis of cross-country growth regressions". *American Economic Review*, no. 82 (1992): 942-963.
- Lal, D. *Vozvrashchenie «nevidimoy ruki»: Aktualnost klassicheskogo liberalizma v XXI veke* [Return of the "invisible hand": The relevance of classical liberalism in the XXI century]. Moscow: Novoe izdatelstvo, 2009.
- Nelson, M. A., and Singh, R. D. "Democracy, Economic Freedom, Fiscal Policy and Growth in LDCs: A Fresh Look". *Economic Development and Cultural Change*, no. 46 (1998): 677-696.
- Ofitsiyniy sait Instytutu Freizera. <http://www.fraserinstitute.org/>
- Paskhaver, O. I. *Derzhavnyi sektor i funktsii derzhavy u period kryzy* [The public sector and public functions during the crisis]. Kyiv: Moliar S. V., 2009.